

skog osiguranja omogućavaju porezne olakšice. Polovica prikupljenih sredstava mora se ulagati u državne obveznice i/ili bankarske pologe, a do 10% se može ulagati u inozemstvo. Podjednako kao u Hrvatskoj, sindikati su se u Bugarskoj pretvorili od protivnika mirovinske reforme u njenog zastupnika, jer su i sami bili osnivači mirovinskih fondova. Zanimljivo da je u Bugarskoj nositelj reforme bilo Ministarstvo rada, dok je Ministarstvo financija imalo tek sporednu ulogu. Ipak, nije stvoren odgovarajući pravno-zakonski okvir za tu provedbu, a nije osnovano ni tijelo za nadzor mirovinskih fondova.

Četvrti, završni dio knjige posvećen je komparativnoj analizi i zaključku. Iako u temeljnim obilježjima strukturne mirovinske reforme u Latinskoj Americi i istočnoj Europi imaju mnogo sličnosti, svaka je promjena jedinstvena po mnogim svojim obilježjima i uvelike odražava lokalne političke i društvene uvjete i ograničenja. Müller navodi da je potpuna ili djelomična privatizacija mirovinskog osiguranja bila jasna politička preporuka kakve su reformatori u istočnoj Europi dobivali iz inozemstva, ali su ipak domaći politički procesi dovodili do prihvatanja radikalne mirovinske reforme. Čini se očitim da nepovoljno financijsko stanje mirovinskog sustava - koje uvjetuje velike transfere iz proračuna središnje države - otvara prostor za neposredniju i jaču aktivnost i uključenost ministarstava financija (osim u Bugarskoj) u taj proces. Na sličan način veliki vanjski dug znači veći utjecaj Svjetske banke. U većini promatranih zemalja nedovoljna promišljanja i rasprave pri usvajanju zakona utjecali su na ubrzanu potrebu dopunskih zakona i odredbi, osobito onih vezanih za odgovarajući zakonski okvir.

Mirovinska bi reforma u tranzicijskim zemljama trebala postići znatne pozitivne gospodarske učinke, prije svega razvoj financijskog tržišta i povećanje štednje, smanjivanje siromaštva i ekonomske nesi-

gurnosti starijeg stanovništva, te smanjivanje mirovinskih rashoda. Naravno, potpuni učinci mirovinske reforme i mirovinskog sustava koji se sastoji od javnoga i privatnog osiguranja bit će posve jasni tek njegovim potpunim *sazrijevanjem*, onda kad više ne bude osiguranika osiguranih samo u javnom mirovinskom sustavu.

Velika posvećenost mirovinskim reformama, iznimno dobro poznavanje problematike i visoke analitičke sposobnosti Katharine Müller očituju se i u ovoj knjizi. Ona vrlo uspješno osvjetljava dosad prilično zapostavljeno područje: utjecaj političkih čimbenika, te međunarodnih domaćih i inozemnih tijela u određivanju korjenitih promjena mirovinskih sustava, oblikovanju zakona i provedbi reformi. Autorica ne procjenjuje hoće li mirovinske reforme omogućiti i stvarno poboljšavanje mirovinskih sustava, nego istražuje - prije svega političke - čimbenike koji su uvjetovali i odredili privatizaciju mirovinskih sustava. Ova će knjiga bez sumnje uvelike biti smjernica i kriterij kakvoće za daljnje analize mirovinskih i političkih sustava. Teško je očekivati da će netko nadmašiti Katharinu Müller u ozbiljnosti pristupa, analitičkim sposobnostima i otkrivanju prikriivenih veza i utjecaja.

Predrag Bejaković

THE ECONOMICS OF POVERTY AND INEQUALITY, VOLUME I & II

Frank A. Cowell (ed.)

Cheltenham, UK; Northampton, USA: Edward Elgar, 2003., 1295 str.

Siromaštvo i nejednakosti dvije su teme koje stalno zaokupljaju pažnju društvenih znanstvenika, ali i javnosti. Radi se o

temama koje imaju podjednaku akademsku i dnevno-političku važnost. To nije začudno, jer su s distribucijom siromaštva i nejednakosti povezani ključni ljudski ideali kao što su solidarnost, jednakost ili socijalna pravda. Zadatak je znanosti omogućiti što preciznije mjerenje i jedne i druge pojave, kao i njihovu usporedbu među zemljama. Upravo knjiga koju predstavljamo daje određeni doprinos, prije svega, ekonomske znanosti objektivnijem identificiranju siromaštva i nejednakosti. Radi se o dvotomnoj knjizi u kojoj su sakupljeni i ponovo tiskani brojni radovi koji se bave konceptualnim i ekonometrijskim aspektima siromaštva i nejednakosti. Tomovi obuhvaćaju radove koji su objavljivani u rasponu duljem od jednoga stoljeća. Tako u njima nalazimo pretisak klasičnih radova M. Lorenza, C. Ginja ili V. Pareta, ali i članke danas iznimno utjecajnih ekonomista i sociologa kao što su A. Atkinson, A. Sen, P. Townsend, J. Stiglitz i drugi. Spomenimo samo da se oba toma protežu na gotovo 1300 stranica i da je u njima pretiskano više od 70 radova ili članaka.

Prvi je tom u potpunosti posvećen problemu nejednakosti. Pretiskani radovi svrstani su u 8 dijelova, koji se bave socijalno-filozofskom i etičkom pozadinom distribucijske analize, pristupima nejednakosti, metodama mjerenja nejednakosti, dekompozicijom ili strukturom nejednakosti te vrstama nejednakosti. Većina radova obiluje algoritmima i matematičkim formulama za mjerenje i usporedbu nejednakosti. Ovdje nalazimo radove autora kao što su H. Dalton, L. Temkin, F. Cowell, M. Lorenz, C. Gini, H. Theil, S.-Ch. Kolm, A. Atkinson, A. Shorrocks i drugi. Osvrnut ćemo se samo na nekoliko radova ili ideja koje su važne i sa socijalno-političkog gledišta.

Većina rasprava o (ne)jednakosti fokusirana je na nekoliko ključnih pitanja: Je li jednakost stvarno poželjna te koje vrste nejednakosti želimo izbjeći (želimo li jednakost šansi, jednakost u osnovnim dobri-

ma, jednakost u zadovoljenju potreba ili nešto drugo)? Osim toga, postavlja se i pitanje: kada je neka situacija gora od druge u pogledu nejednakosti? Što se događa s nejednakostima u jednom društvu tijekom određenog razdoblja? Vode li porezi ili socijalni transferi prema većoj jednakosti u distribuciji dohotka ili bogatstva? Pitanja distribucijske jednakosti povezana su s koncepcijom socijalne pravde, o kojoj su najutjecajnije radove napisali J. Rawls, R. Nozick i F. von Hayek. Neki autori misle da se pojam nepravde može primijeniti samo na onu situaciju u kojoj je nešto bilo moguće napraviti u pravcu sprječavanja ili poboljšanja situacije. No, ostaje pitanje: što je s konceptom prirodne nepravde? Na primjer, Temkin vjeruje da je prirodna nepravda to da su neki rođeni slijepi, a neki ne.

S obzirom na to da se radi o knjizi u kojoj dominiraju ekonometrijske analize, najviše pažnje posvećeno je različitim načinima mjerenja nejednakosti (kada su nejednakosti u jednom društvu veće nego u drugom), iako neki autori analiziraju nejednakosti iz moralne perspektive (u sklopu moralne perspektive nije ključno pitanje kada su određene nejednakosti veće nego druge, već kada je neka situacija gora od druge u pogledu nejednakosti). Najjednostavnije možemo doći do pokazatelja nejednakosti u nekom društvu tako da vidimo koliki udio bogatstva ili dohotka posjeduje određeni postotak stanovništva. Međutim, razina nejednakosti često ovisi o tome koje dijelove stanovništva uspoređujemo. Zato bi bilo najbolje mjeriti nejednakosti preko pokazatelja koji odražavaju cijelu distribuciju bogatstva ili dohotka. Takvi konvencionalni pokazatelji koji se vrlo često koriste i u današnjim istraživanjima nejednakosti su Lorenzove krivulje i tzv. Ginijevi koeficijenti. Međutim, A. Atkinson dovodi u pitanje konvencionalne sumarne mjere nejednakosti kao što su Ginijev koeficijent ili koeficijent varijacije, jer ne daju međusobno konzistentne rezultate.

Neki autori osim uobičajenog pojma vertikalnih nejednakosti uvode u analizu pojmove horizontalne jednakosti i polarizacije. Vertikalna nejednakost specificira određene razlike u poreznom ili transfernom tretiranju jedinica s različitom razinom blagostanja. Princip horizontalne jednakosti dotiče se pitanja pravičnosti procesa redistribucije. Načelo horizontalne jednakosti nalaže da "jednaki trebaju biti tretirani na jednak način". To je načelo važno u socijalnoj politici, vezano za poreznu politiku i politiku socijalnih transfera. Pojedinci ili kućanstva s istom razinom blagostanja trebaju plaćati isti porez ili dobivati iste transfere ukoliko su podjednako siromašni. Potreba za zasebnim mjerenjem horizontalne nejednakosti proizlazi iz toga što usporedba Lorenzovih krivulja i uobičajenih mjera nejednakosti ne daje uvid u promjene koje se događaju u relativnom položaju pojedinca u okviru dohodovne distribucije.

J.-M. Esteban i D. Ray bave se konceptualizacijom i mjerenjem polarizacije. Riječ je o konceptu koji se razlikuje od pojma nejednakosti, a koji zadobiva značajnu pažnju u literaturi o ekonomskom razvoju. Teorija ekonomske nejednakosti ima već dugačku tradiciju u ekonomskoj analizi i duboko je ukorijenjena u razmišljanjima ekonomista. To se ne može kazati za koncept polarizacije. On je povezan s pitanjem socijalnih konflikata, čemu je *mainstream* ekonomija poklanjala malo pažnje. Svakako, Marx je među prvima elaborirao koherentnu interpretaciju društva izgrađenog na konfliktima i njihovom razrješavanju. Konfliktni pristup kasnije su razvili sociolozi poput Simmela, Cosera, Dahrendorfa, te politolozi (npr. Gurr, Tilly). Neke su studije pokazale da pojam nejednakosti nije prikladan za izučavanje konflikata (npr. konflikt je slabiji u situaciji potpune jednakosti, ali i ekstremne nejednakosti). Osim toga, neki su znanstvenici iskoristili koncept polarizacije kako bi objasnili distribucijske procese u razvijenim ekonomijama

koji su povezani s poznatom tezom o nestajanju srednje klase. Autori članka nude određene indikatore polarizacije.

Drugi se tom najvećim dijelom bavi konceptima i pokazateljima siromaštva i relativne deprivacije. U okviru rasprava o pristupima i linijama siromaštva treba izdvojiti radove M. Orshansky, A. Sena i P. Townsenda. Svojim člankom, objavljenim sredinom 1960-ih godina, M. Orshansky je snažno utjecala na usvajanje službene linije siromaštva u SAD. Polazeći od omjera između troškova ishrane i troškova ostalih potreba, te od nutricionističkih preporuka u pogledu minimalno prihvatljive ishrane, američka službena linija siromaštva definirana je kao trostruki umnožak izdataka za ishranu. Zanimljivo da se ta linija u posljednjih četrdesetak godina u SAD nije mijenjala, već se samo usklađivala s rastom troškova života. Tek se u posljednje vrijeme raspravlja o potrebi redefiniranja spomenute službene linije, prvenstveno zato što se promijenio omjer između troškova ishrane i ostalih troškova.

Poznata su neslaganja između A. Sena i P. Townsenda oko definiranja siromaštva. A. Sen, poznati britanski ekonomist i nobelovac indijskog podrijetla, smatra da siromaštvo treba primarno definirati u apsolutnom smislu. On je čak pokušao razviti drugačiji koncept apsolutnog siromaštva, smatrajući da ni materijalna dobra ni njihove osobine nisu dobar pokazatelj životnog standarda, već su to "sposobnosti" (*capabilities*). Zapravo, Sen tvrdi da je siromaštvo apsolutni fenomen u području "sposobnosti", s tim da poprima relativne forme u području materijalnih dobara i njihovih osobina. On ne smatra da su "sposobnosti" nepromjenjive, već da se ljudske deprivacije moraju prosuđivati u apsolutnom smislu, a ne u usporedbi s drugim ljudima u društvu. Britanski sociolog P. Townsend kritizirao je Senov pristup i njegov pojam "sposobnosti", ističući da su

potrebe i "sposobnosti" uvijek socijalno konstruirane, te da Sen pretjerano naglašava značaj fizioloških, a podcjenjuje ulogu socijalnih potreba. Townsend je ne samo jedan od najutjecajnijih modernih istraživača siromaštva već je svojom knjigom *Poverty in the United Kingdom* (1979.) uspješno promovirao koncept relativnog siromaštva. Za razliku od uskih ekonomskih definicija, koje siromaštvo poistovjećuju s niskim dohotkom ili financijskim siromaštvom, Townsend je, polazeći od pojmovna relativne deprivacije i "stila života", pridonio shvaćanju siromaštva kao višedimenzionalnog fenomena. Osim toga, on je u analizu siromaštva osim privatnih uključio i javne resurse, koji su nejednako distribuirani u društvu, te utječu na aktualni životni standard. Mogli bismo kazati da je Townsend, skupa s drugim sociolozima koji podržavaju pristup relativne deprivacije, pridonio promjeni analitičkih oruđa za mjerenje i analizu siromaštva.

Drugi tom knjige, kao i prvi, sadržava niz radova koji se bave ekonometrijskim problemima, odnosno pitanjima mjerenja (npr. indeksi siromaštva i ekvivalentne ljestvice). Mjerenje siromaštva uglavnom pretpostavlja utvrđivanje granice koja jasno odvaja siromašne od nesiromašnih, te korištenje podataka o distribuciji dohotka među siromašnima i nesiromašnima u svrhu izvođenja određenih agregatnih indeksa siromaštva. Najčešće korištena mjera siromaštva je stopa siromaštva (udio siromašnih pojedinaca ili kućanstava u ukupnom stanovništvu). Tu mjeru mogu lako interpretirati i stručnjaci i laici, ali je njezin glavni nedostatak u tome što ne uzima u obzir koliko su siromašna kućanstva stvarno udaljena od linije siromaštva, odnosno ne daje nikakav uvid u to kako je blagostanje distribuirano među kućanstvima ispod linije siromaštva. Može postojati značajna razlika u blagostanju između siromašnog kućanstva tik ispod linije siromaštva i kućanstva koje nema gotovo nikakvog dohotka. Stopa

siromaštva mjeri samo broj siromašnih i posve je neosjetljiva na dubinu njihova siromaštva. Rješenje tog problema ponudili su Foster, Greer i Thorbecke u obliku skupine indeksa koji su poznati pod imenom FGT indeksi (prema početnim slovima njihovih prezimena). Tako je danas uobičajeno da se uz stopu siromaštva računa indeks jaza siromaštva i indeks oštine siromaštva.

Ostali radovi u okviru drugoga toma bave se različitim načinima mjerenja siromaštva, relativne deprivacije, nejednakosti, dohodovne distribucije, itd. U završnom dijelu drugoga toma nalazimo i radove koji se bave formalnim statističkim problemima, prvenstveno vezano za kvalitetu i način prikupljanja podataka o siromaštvu i distribuciji prihoda.

Ovaj dvotomni zbornik radova o problemima mjerenja siromaštva i nejednakosti zasigurno nije namijenjen širokoj javnosti, već uskom krugu stručnjaka koji se bave ovim temama te imaju adekvatna ekonometrijska i statistička znanja. Još jednom treba istaći da se u prikazanom izdanju nalaze radovi koji su već objavljeni u dugom intervalu, počevši od prvih pokušaja mjerenja nejednakosti i siromaštva na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće, pa do najnovijih radova. Glavna je vrijednost ove publikacije u tome što su na jednome mjestu sakupljeni ključni klasični i suvremeni radovi koji se bave načinima mjerenja siromaštva i ekonomske nejednakosti.

Zoran Šućur

REVUE INTERNATIONALE DE SÉCURITÉ SOCIALE

Godina 46, 2003.

Prošle godine objavljena su tri sveska ovog časopisa. Kao i u dosadašnjim